

The end of the affair?

Het beroepsgeheim in de samenwerking tussen justitie en de hulpverlening

FREYA VANDER
LAENEN*

1. HET KADER

1.1 Aanleiding

Op 10 februari 2011 vond een studiedag plaats over het beroepsgeheim in de verhouding tussen justitie en de hulpverlening. De studiedag werd georganiseerd door het kabinet van Vlaams minister van Welzijn, Volksgezondheid en Gezin, Jo Vandeuren, het kabinet van Federaal Minister van Justitie, Stefaan De Clerck en de KULeuven. De studiedag kreeg de veelzeggende titel 'Justitie en welzijn. Beroepsgeheim: hinderpaal of hefboom?' mee. De aanleiding voor en de context van deze studiedag was de nasleep van de feiten van seksueel misbruik in de Kerk en het rapport van de Commissie Seksueel Misbruik in een Pastorale Relatie (onder het voorzitterschap van professor Peter Adriaenssens). Naar aanleiding van deze feiten en het rapport van de Commissie Adriaenssens werd een bijzondere Kamercommissie 'betreffende de behandeling van seksueel misbruik en feiten van pedofilie binnen een gezagsrelatie, inzonderheid binnen de Kerk' opgericht op 28 oktober 2010.¹ Eén van de opdrachten van de bijzondere Kamercommissie was het maken van een analyse van 'de kwestie' van het beroepsgeheim.

1.2 Discussie

De bijdragen die tijdens het plenaire gedeelte van de studiedag in februari aan bod kwamen, vormen de rode draad voor de bedenkingen die hieronder worden besproken. De besprekingen rond het beroepsgeheim in de bijzondere Kamercommissie komen in deze bijdrage weliswaar aan bod maar worden niet *in extenso* geanalyseerd. Dit zal ongetwijfeld het geval zijn in het themanummer van Panopticon rond seksueel misbruik in de Kerk dat begin 2012 verschijnt.

De discussie over het beroepsgeheim lijkt zich vooral te situeren op het grensvlak tussen justitie en de hulpverlening, bij 'justitiecliënteel' (verdachten/veroordeelden/(ex-)gedetineerden) dat vanuit justitie wordt doorverwezen naar de hulpverlening.

De vraag over het 'hinderend' karakter van het beroepsgeheim wordt opvallend genoeg vooral gesteld bij het beroepsgeheim van de hulpverlening en nauwelijks bij het

* Docent aan het Institute for International Research on Criminal Policy (IRCP) van de Universiteit Gent.

¹ Kamer, Verslag namens de Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers, De behandeling van seksueel misbruik en feiten van pedofilie binnen een gezagsrelatie, inzonderheid binnen de Kerk, *Gedr. St. Kamer*, 31 maart 2011, DOC 53 0520/002, 2010/2011, 483 p. (Hierna 'bijzondere Kamercommissie').

beroepsgeheim van politie of justitie. Meer nog, de laatste jaren werd het beroepsgeheim ingesteld of herbevestigd voor beroepsgroepen in tal van sectoren.²

2. HET BEROEPSGEHEIM ALS REGEL

Weinigen zullen formeel de afschaffing van het beroepsgeheim van hulpverleners bepleiten of het belang van een vertrouwensrelatie tussen een hulpverlener en een cliënt/patiënt op zich in vraag stellen.³ De wetgever heeft niet toevallig geoordeeld dat het beroepsgeheim zo essentieel is dat het omschreven diende worden in de strafwet en dat een schending ervan met een (gevangenis)straf kan worden gesanctioneerd (Art. 458 Sw.).

Het basisprincipe lijkt eenvoudig en is beschreven in art. 458 Sw: alle personen die vanuit hun staat of beroep kennis dragen van geheimen die hun zijn toevertrouwd, zijn verplicht tot geheimhouding van deze kennis.⁴

Artsen, heelkundigen, officieren van gezondheid, apothekers en vroedvrouwen, klas-sieke medische beroepen, worden expliciet vernoemd in art. 458 Sw. Andere beroepsgroepen worden niet vermeld in dit artikel maar zijn door een wettelijke bepaling expliciet onder het personeel toepassingsgebied van dit artikel gebracht, zoals medewerkers binnen het algemeen welzijnswerk, medewerkers in de integrale jeugdhulp en bemiddelaars.⁵ In se betreft het dus beroepsgroepen waarvan het maatschappelijk belang zo groot is dat het de toekenning van een zwijgplicht verantwoordt, en waarvan dit belang geacht wordt op te wegen tegen de maatschappelijke kost verbonden aan het beroepsgeheim (het risico op belemmering van de rechtsgang).⁶

Traditioneel is de hulpverlening georganiseerd volgens en gebaseerd op de principes van vrijwilligheid en vertrouwelijkheid. Hulpverleners zijn, als noodzakelijke vertrouwensfiguren, gebonden door art. 458 Sw. Het vertrouwen tussen de hulpverlener en zijn cliënt behoort immers tot de essentie van de hulpverlening. Dit uitgangspunt is steeds

² Enkele voorbeelden: De raadsleden van de Raad voor de Mededinging, de leden van het Auditoraat, de griffiers en de ambtenaren van de Dienst voor de Mededinging en iedereen die onder hun gezag werkt (Wet van 10 juni 2006 tot bescherming van de economische mededinging, *B.S.* 29 juni 2006); de leden van een onderzoeksorgaan bij Onderzoek naar spoorwegongevallen en -incidenten (Wet van 19 december 2006 betreffende de exploitatieveiligheid van de spoorwegen, *B.S.* 23 januari 2007); de preventieadviseur en de vertrouwenspersonen in het kader van bescherming van werknemers tegen geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag op het werk (Wet van 10 januari 2007 tot wijziging van verschillende bepalingen betreffende het welzijn van de werknemers bij de uitvoering van hun werk waaronder deze betreffende de bescherming tegen geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag op het werk, *B.S.* 06 juni 2007). Benoît Allemeersch heeft het succes van het beroepsgeheim al in 2003 geanalyseerd (ALLEMEERSCH, B., Het toepassingsgebied van art. 458 strafwetboek. Over het succes van het beroepsgeheim en het geheim van dat succes, *Rechtskundig Weekblad*, 2003, jrg. 1, nr. 6, 1-19).

³ De hulpverlening is een verzamelterm die wordt gebruikt om zowel het welzijnswerk als de (geestelijke) gezondheidszorg aan te duiden. In het welzijnswerk wordt de term 'cliënt' gebruikt, in de (geestelijke) gezondheidszorg de term 'patiënt'.

⁴ Art. 929 Gerechtelijk Wetboek bepaalt daarnaast dat het beroepsgeheim een wettige reden vormt om te weigeren in rechte te getuigen.

⁵ Respectievelijk op basis van art. 9 van het Decreet van 19 december 1997 betreffende het algemeen welzijnswerk, *B.S.* 17 februari 1998; art. 8 van het Decreet van 7 mei 2004 betreffende de integrale jeugdhulp, *B.S.* 11 oktober 2004; art. 8 van de wet 22 juni 2005 tot invoering van bepalingen inzake de bemiddeling in de Voorafgaande Titel van het Wetboek van Strafvordering en in het Wetboek van strafvordering, *B.S.* 27 juli 2005.

De hiërarchie der normen vereist dat deze aanvullingen bij formele wet gebeuren (ALLEMEERSCH, B., Het toepassingsgebied van art. 458 strafwetboek. Over het succes van het beroepsgeheim en het geheim van dat succes, *Rechtskundig Weekblad*, 2003, jrg. 1, nr. 6, p. 4).

⁶ ALLEMEERSCH, B., Het toepassingsgebied van art. 458 strafwetboek. Over het succes van het beroepsgeheim en het geheim van dat succes, *Rechtskundig Weekblad*, 2003, jrg. 1, nr. 6, p. 4.

het adagium geweest van de hulpverlening: alles wat zij in hoofde van hun beroep te weten komen, wordt vertrouwelijk behandeld. Een schending van dit vertrouwen kan zeer nadelige gevolgen hebben voor het hulpverleningsproces met de individuele cliënt (individueel belang) en voor de gezondheids- en welzijnszorg in het algemeen (maatschappelijk belang).⁷

3. DE UITDIJENDE UITZONDERINGEN

De geheimhoudingsplicht van hulpverleners kent echter heel wat uitzonderingen.

Twee van deze uitzonderingen op het beroepsgeheim zijn voorzien in art. 458 Sw. zelf: het getuigenis in rechte of voor een parlementaire onderzoekscommissie en de wettelijke verplichting tot bekendmaking.

Het getuigenis in rechte of voor een parlementaire onderzoekscommissie geeft de hulpverlener een *spreekrecht* (geen spreekplicht) wanneer hij gevraagd wordt te getuigen voor een rechter of voor een parlementaire onderzoekscommissie.

De wettelijke verplichting tot bekendmaking is slechts mogelijk wanneer de wetgever daar expliciet in voorziet.⁸ Voorbeelden van deze laatste categorie die ook in rechtsleer en in de praktijk aanleiding geven tot heel wat discussie zijn de verplichting als ambtenaar bepaalde misdrijven aan te geven aan de gerechtelijke autoriteiten;⁹ en de rapportageopdracht aan justitie van sommige hulpverleners.

De rapportageopdracht aan justitie van sommige hulpverleners als wettelijke verplichting tot bekendmaking is bijzonder relevant in de discussie over het beroepsgeheim van de hulpverlening in relatie tot justitie en vraagt hier dan ook meer analyse en duiding. De wet op de strafrechtelijke bescherming van minderjarigen¹⁰ voerde in 2000 niet alleen een nieuw artikel 458bis in het Strafwetboek in.¹¹ Deze wet heeft daarenboven de wettelijke uitzonderingen op het beroepsgeheim drastisch uitgebreid en scherpgesteld, niet enkel ten aanzien van minderjarigen, zoals de titel van de wet laat vermoeden, maar ook ten aanzien van justitiecliënten die een begeleiding of behandeling volgen in de hulpverlening als alternatief voor een strafrechtelijke interventie, en dit op verschillende echelons van de strafrechtsbedeling. De wet van 2000 heeft in dit licht vier wetten gewijzigd: de wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis¹² (op het niveau van de vervolging), de wet van 29 juni 1964 betreffende de opschorting, het uitstel en de probatie¹³ (op het niveau van de straftoemeting), de wet van 5 maart 1998 betreffende de voorwaardelijke

⁷ VAN DER STRAETE, I. en PUT, J., *Beroepsgeheim en hulpverlening in Welzijn – Welzijnsrecht*, Brugge, die Keure, 2005, p. 90.

⁸ In de rechtsleer bestaat overeenstemming over het feit dat een wet of een decreet een afdoende rechtsgrond vormt. Discussie bestaat echter over de vraag of een KB, een MB en een omzendbrief, geleet op het algemeen beginsel van de normenhierarchie, voldoende rechtsgrond uitmaken. Van der Straete en Put zijn, in tegenstelling tot de meerderheid van de rechtsgeleerden, van oordeel dat een KB of een MB volstaat. Overeenstemming bestaat wel over het feit dat een omzendbrief in de regel geen normerend karakter heeft en dat het daarom niet wenselijk is dat omzendingen hulpverleners zouden verplichten om vertrouwelijke gegevens bekend te maken en zo af te wijken van hun beroepsgeheim (VAN DER STRAETE, I. en PUT, J., *Beroepsgeheim en hulpverlening in Welzijn – Welzijnsrecht*, Brugge, die Keure, 2005, p. 139).

⁹ Dit is de ambtelijke aangifteplicht (art. 29 Sv.). Op deze discussie wordt, hoe interessant ook, niet ingegaan aangezien het strikt genomen buiten de bespreking van het beroepsgeheim van de hulpverlening valt.

¹⁰ Wet van 28 november 2000 betreffende de strafrechtelijke bescherming van minderjarigen, *B.S.* 17 maart 2001.

¹¹ Zie verder.

¹² Wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis, *B.S.* 14 augustus 1990.

¹³ Wet van 29 juni 1964 betreffende de opschorting, het uitstel en de probatie, *B.S.* 17 juli 1964.

invrijheidstelling¹⁴ en de wet 1 juli 1964 tot bescherming van de maatschappij tegen abnormalen, gewoontemisdadigers¹⁵ (op het niveau van de strafuitvoering). De wijziging aan de probatiewet en de wet op de bescherming van de maatschappij wijzigt het beroepsgeheim van hulpverleners, specifiek voor seksuele delinquenten. De wijziging in de wet op de voorlopige hechtenis en de wet op de voorwaardelijke invrijheidstelling wijzigt het beroepsgeheim van hulpverleners, niet enkel voor seksuele delinquenten, maar voor alle categorieën van delinquenten.

Een gemeenschappelijk element in de wetgevingen die gewijzigd werden in 2000 is de procedure die gevolgd wordt wanneer de bevoegde rechter/rechtbank beslist tot een alternatieve sanctie waarbij begeleiding of behandeling in de hulpverlening de voorwaarde is voor dit alternatief. In die gevallen vraagt de bevoegde rechter/rechtbank de betrokkene een hulpverlener of hulpverlenende organisatie te kiezen waar hij/zij een begeleiding of behandeling wil volgen en deze keuze voor goedkeuring voor te leggen aan de bevoegde rechter/rechtbank. De hulpverlener of de voorziening kan de vraag tot hulpverlening of begeleiding weigeren.¹⁶ Eens de hulpverlening de opdracht echter aanvaardt, is de hulpverlening, sinds de wetswijzigingen, verplicht om aan de bevoegde rechterlijke instantie en aan de bevoegde justitieassistent te rapporteren. Ook de inhoud van wat de hulpverlening moet rapporteren, wordt in detail in de wetgeving bepaald en is identiek voor de vier wetgevingen (en juridische statuten), in het bijzonder: 1) de daadwerkelijke aanwezigheden van de betrokkene; 2) de ongewettigde afwezigheden; 3) het eenzijdig stopzetten van de begeleiding of behandeling door de betrokkene; 4) de moeilijkheden die bij de uitvoering daarvan zijn gerezen; 5) de situaties die een ernstig risico inhouden voor derden. Het is duidelijk waar de wetgever de mosterd heeft gehaald voor de wetswijzigingen die uiteindelijk in de wet van 2000 zijn terecht gekomen: zowel de procedure om te rapporteren als de inhoud van het rapport zijn sterk gelijkend aan de bepalingen in het samenwerkingsakkoord van 1998 tussen de Federale Staat en de Vlaamse Gemeenschap inzake de begeleiding en behandeling van daders van seksueel misbruik.¹⁷

¹⁴ Wet van 5 maart 1998 betreffende de voorwaardelijke invrijheidstelling en tot wijziging van de wet van 9 april 1930 tot bescherming van de maatschappij tegen de abnormalen en de gewoontemisdadigers, vervangen door de wet van 1 juli 1964, *B.S.* 2 april 1998.

¹⁵ Wet van 1 juli 1964 tot bescherming van de maatschappij tegen abnormalen, gewoontemisdadigers en plegers van bepaalde seksuele strafbare feiten, *B.S.* 17 juli 1964. Het opschrift van deze wet is vervangen bij art. 16, §1 van de Wet van 5 maart 1998 betreffende de voorwaardelijke invrijheidstelling en tot wijziging van de wet van 9 april 1930 tot bescherming van de maatschappij tegen de abnormalen en de gewoontemisdadigers, vervangen door de wet van 1 juli 1964, *B.S.* 2 april 1998.

¹⁶ Nu blijkt in de praktijk dat de hulpverlening niet steeds op de hoogte is van het feit dat een cliënt als voorwaarde een behandeling of begeleiding volgt en pas op de hoogte wordt gebracht wanneer de cliënt, tijdens een behandeling, zijn/haar justitieassistent vermeldt en/of een justitieassistent de hulpverlening contacteert.

¹⁷ Art. 9, 3° van het samenwerkingsakkoord bepaalt uitdrukkelijk wat de gespecialiseerde dienst moet rapporteren: 1) de data en uren van gemaakte afspraken; 2) de niet gerechtvaardigde afwezigheden; 3) het eenzijdig stopzetten van de behandeling door de betrokken persoon; 4) de mate waarin de betrokken persoon een inspanning levert om nuttig gebruik te maken van de begeleidingsessies; 5) de situaties van acute sociale gevaarlijkheid met ernstig risico voor derden. Een verschilpunt is er wel, dat in het Samenwerkingsakkoord van 1998 is opgenomen en niet in de wetswijzigingen: in het bijzonder de verplichting om 'in spoedeisende gevallen en bij onbereikbaarheid van de justitieassistent' te rapporteren aan de Procureur des Konings. (Wet van 4 mei 1999 houdende instemming tot het samenwerkingsakkoord tussen de Federale Staat en de Vlaamse Gemeenschap inzake de begeleiding en behandeling van daders van seksueel misbruik, *B.S.* 11 september 1999). Cosyns bekritiseert terecht de weinig precieze formulering van de punten 4 en 5 in de rapportage zoals bepaald in het Samenwerkingsakkoord, een kritiek die ook kan gelden voor de punten 4 en 5 in de rapportage naar aanleiding van de wetswijzigingen in 2000 (Cosyns, P., Recente evolutie van

In hun standaardwerk rond het beroepsgeheim in de hulpverlening bekritiseren Van der Straete en Put dat de hulpverlenende functie en de positie van de vertrouwensfiguur van de hulpverlener in het gedrang komt “gelet op de uiterst verregaande rapportageopdracht die de wetgeving aan de *gespecialiseerde diensten* oplegt” (eigen cursivering) bij de begeleiding en behandeling van seksuele delinquenten.¹⁸ Door de wetswijziging in 2000 heeft echter niet enkel de hulpverlening aan seksuele delinquenten deze verregaande rapportageopdracht gekregen, maar alle hulpverleners die aanvaard hebben de begeleiding of behandeling op zich te nemen en dit voor elke cliënt onder een door de wetgeving aangeduid juridisch statuut. Men zou zich zelfs kunnen afvragen of bij een hulpverlener die de opdracht aanneemt om de begeleiding of behandeling op te nemen in het kader van de hier beschreven wetgevingen, nog ten volle sprake is van beroepsgeheim en of hij/zij niet eerder de rol zal opnemen van een hulpverlener die een mandaat uitoefent. Deze hulpverlener moet immers alles wat verband houdt met zijn opdracht rapporteren aan zijn opdrachtgever.¹⁹ Een (begin van) antwoord op deze vraag kan alvast gevonden worden in de Wet op de externe rechtspositie van gedetineerden (hierna: WER).²⁰ Treffend hierbij is de gelijkenis in de formulering van de momenten waarop een hulpverlener, naar aanleiding van de hierboven beschreven wetswijzigingen, en een justitieassistent, in het kader van de WER moeten rapporteren aan justitie. In de vier gewijzigde wetten is sprake van een verplichte rapportage door de hulpverlening de eerste keer binnen een maand na de start van de alternatieve sanctie en daarna minstens om de zes maanden (bij vrijheid onder voorwaarden om de twee maanden). Daarnaast kan de hulpverlener rapporteren “telkens als de dienst of persoon het nuttig acht”. Artikel 62, §3 WER bepaalt de rapportageplicht van de justitieassistent, bij de controle op de naleving van voorwaarden bij een strafuitvoeringsmodaliteit: “*Binnen een maand na de toekenning van de strafuitvoeringsmodaliteit brengt de justitieassistent (...) verslag uit (...), en verder telkens hij het nuttig acht (...) en ten minste om de zes maanden*”.

Het wetsontwerp van de wet op de strafrechtelijke bescherming van minderjarigen was in eerste instantie bedoeld om seksueel misbruik van minderjarigen te voorkomen. De gevolgen van de wet die uiteindelijk van kracht is geworden voor de hulpverlening en voor het beroepsgeheim (en in ieder geval voor wat betreft hulpverleners die aanvaard hebben te werken met cliënten onder vrijheid onder voorwaarden en voorwaardelijke invrijheidstelling), zijn niet te onderschatten.²¹

Daarnaast geeft het al vaak becommentarieerde art. 458bis Sw. sinds 2000 een spreekrecht aan (onder meer) hulpverleners die kennis krijgen van misdrijven gepleegd

het medisch beroepsgeheim bij de behandeling van slachtoffers of daders van fysiek of seksueel geweld, in: GOETHALS, J., HUTSEBAUT, F. en VERVAEKE, G. (eds.), *Gerechtelijke geestelijke gezondheidszorg: wetenschap, beleid en praktijk, Liber Amicorum Joris Casselman*, Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2005, p. 239).

¹⁸ VAN DER STRAETE, I. en PUT, J., *Beroepsgeheim en hulpverlening in Welzijn – Welzijnsrecht*, Brugge, die Keure, 2005, p. 73.

¹⁹ In deze context kan verwezen worden naar de medewerkers van de Psychosociale Dienst in de gevangenis en de justitieassistenten (VANDER LAENEN, F. en POLFLIET, K., Het forensisch welzijnswerk in Vlaanderen, een stand van zaken, *WelzijnsGids – Welzijnszorg, Beleid*, 2010, afl. 75, losbl., 113-131). Voor een bespreking van het beroepsgeheim van de justitieassistent: zie VANDER BEKEN, T. en KETELS, B., Dansen op de brug. Enkele reflecties over het beroepsgeheim van de justitieassistent, in de rubriek Vervolg, berechting en magistratuur, verder in dit nummer.

²⁰ Wet van 17 mei 2006 betreffende de externe rechtspositie van de veroordeelden tot een vrijheidsstraf en de aan het slachtoffer toegekende rechten in het raam van de strafuitvoeringsmodaliteiten, B.S. 15 juni 2006.

²¹ Ook in het Parlement werd scherp gedebatteerd over de invloed van de wetswijzigingen op het beroepsgeheim van hulpverleners (*Parl. St. Senaat*, 1999-2000, nr. 2-280/2; *Parl. St. Senaat*, 1999-2000, nr. 2-280/4; *Parl. St. Senaat*, 1999-2000, nr. 2-280/5).

ten aanzien van een minderjarige die hun fysieke of seksuele integriteit aantasten (kindermisbruik en kindermishandeling) en voor zover *“er een ernstig en dreigend gevaar bestaat voor de psychische of fysieke integriteit van de betrokkene en hij deze integriteit zelf of met hulp van anderen niet kan beschermen”*. De formulering van art. 458bis Sw. is vergelijkbaar met de omschrijving van de noodtoestand, een door de rechtspraak ontwikkelde grond van rechtvaardiging, die ook geldt voor het schenden van het beroepsgeheim, en waarbij aan drie voorwaarden moet worden voldaan. Het moet ten eerste gaan om de aanwezigheid van een daadwerkelijk (actueel, zeker en ernstig) gevaar voor de fysieke en de seksuele integriteit. Ten tweede moet, in de context van het beroepsgeheim van de hulpverlening, het bedreigde rechtsgoed minstens gelijkwaardig zijn aan het belang van het hulpverleningsproces met de individuele cliënt (individueel belang) en aan het belang voor de gezondheids- en welzijnszorg (maatschappelijk belang). Ten slotte mag het bedreigde rechtsgoed niet op een andere manier kunnen gevrijwaard worden dan door het doorbreken van het beroepsgeheim door de hulpverlening.²²

In discussies rond het beroepsgeheim wordt art. 458bis Sw. regelmatig vernoemd samen met art. 422bis Sw. (het schuldig (hulp)verzuim),²³ niet toevallig ook door voorstanders van een inperking van het beroepsgeheim en/of een invoering van een meldingsplicht voor hulpverleners. Illustratief is het verslag van de bijzondere Kamercommissie rond seksueel misbruik in de Kerk.²⁴

In de context van het schuldig hulpverzuim en de operationalisering van de gevaarsnotie is het debat in de integrale jeugdhulp rond ‘maatschappelijke noodzaak’ en ‘maatschappelijk noodzakelijke hulp’ bijzonder relevant. Wanneer een hulpverlener van oordeel is dat er sprake is van verontrustende situaties waarbij hulp maatschappelijk noodzakelijk is, dan wordt die hulpverlener verondersteld ‘te handelen’. Dit begrip werd geïntroduceerd in art. 28 van het Decreet Integrale Jeugdhulp in 2004 waarin ook het rapport gerechtelijke jeugdhulp wordt aangekondigd en waarbij in dat rapport *“de wijze waarop in de jeugdhulp moet worden omgegaan met situaties waarin jeugdhulp maatschappelijk noodzakelijk wordt geacht”* zou worden besproken.²⁵ In het Decreet valt

²² KETELS, B. en VANDER BEKEN, T., To breach or not to breach? Deontologische en strafrechtelijke kanttekeningen bij medisch beroepsgeheim en partnernotificatie inzake seksueel overdraagbare aandoeningen, *Tijdschrift voor Gezondheidsrecht*, 2009, nr. 2, p. 7.

²³ Art. 422bis Sw. bepaalt dat iedere burger die verzuimt zelf hulp te verlenen of te verschaffen (door de hulp van een derde in te roepen) aan iemand die in groot gevaar verkeert, bestraft kan worden. Als het slachtoffer minderjarig is, dan maakt dit een verzwarende omstandigheid uit.

²⁴ *“De noodtoestand legitimeert met andere woorden de schending van het beroepsgeheim wanneer dit absoluut noodzakelijk is voor het afwenden van onmiddellijk dreigend gevaar voor de aantasting van de fysieke integriteit. In die context dient melding te worden gemaakt van artikel 422bis SW en artikel 458bis SW.”* (Verslag namens de Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers, De behandeling van seksueel misbruik en feiten van pedofilie binnen een gezagsrelatie, inzonderheid binnen de Kerk, *Gedr. St. Kamer*, 31 maart 2011, 2010-2011, DOC 53 0520/002, p. 235). *“Volgens oud-minister van Justitie Marc Verwilghen moet een ernstig debat worden gevoerd over een eventuele algemene meldingsplicht: “Men moet vermijden dat de welzijnssector op een bepaald ogenblik schrik krijgt om in bepaalde dossiers tussenbeide te komen. Ik heb echter ook vastgesteld dat ze in sommige omstandigheden blijven zwijgen, en ze zich eigenlijk ook schuldplchtig maken aan schuldig verzuim”* (Verslag namens de Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers, De behandeling van seksueel misbruik en feiten van pedofilie binnen een gezagsrelatie, inzonderheid binnen de Kerk, *Gedr. St. Kamer*, 31 maart 2011, 2010-2011, DOC 53 0520/002, p. 243).

²⁵ In art. 14, 3° en art. 16,4° van het Besluit van de Vlaamse Regering van 9 december 2005 betreffende de modulering en de netwerken rechtstreeks toegankelijke jeugdhulpverlening en crisisjeugdhulpverlening in het raam van de integrale jeugdhulp (B.S. 23 februari 2006), is opnieuw sprake van *“situaties waarin jeugdhulp maatschappelijk noodzakelijk wordt geacht”*. In het rapport gerechtelijke jeugdhulp wordt omgaan met maatschappelijke noodzaak omschreven als *“omgaan met een handelen in verontrustende situaties en contexten”* (Verslag gedachtewisseling over het

het begrip maatschappelijke noodzaak nog onder de gerechtelijke jeugdhulp. Vanaf de nota maatschappelijke noodzaak wordt het als concept ingevoerd als criterium voor het opleggen van jeugdhulp niet alleen in gerechtelijke, maar ook in een buitengerechtelijke context.²⁶ Elke hulpverlener in de integrale jeugdhulp, ongeacht de sector waarin hij werkt, krijgt hiermee de verantwoordelijkheid om te gaan met ‘verontrustende situaties’. Sindsdien werd het uitgewerkt in een checklist (de zogenaamde signaallijst verontrustende opvoedingssituaties) om te bepalen of en wanneer sprake is van ‘maatschappelijke noodzaak’.²⁷ Opnieuw wordt in de debatten hier rond vaak verwezen naar het schuldig hulpverzuim. Op de impact op het beroepsgeheim van de hulpverlening in de toepassing van dit concept wordt, onbegrijpelijk, veel minder ingegaan.

4. DE LOPER: HET FUNCTIONEEL KARAKTER VAN HET BEROEPSGEHEIM

Het absoluut karakter van het beroepsgeheim wordt de laatste jaren afgezwakt, onder meer door de veranderende rechtspraak, naar een functioneel begrip dat met de nodige flexibiliteit moet worden geïnterpreteerd. Allemeersch verwijst naar rechtspraak van het Grondwettelijk Hof, met betrekking tot het medisch beroepsgeheim, dat stelt dat het beroepsgeheim moet worden geïnterpreteerd met het doel waarvoor het werd ingesteld, namelijk de belangen van de patiënt.²⁸ In die context stelt hij zich de vraag of de schroom van de wetgever om een beroepsgeheim in te stellen, inderdaad is afgenomen nu de wetgever inziet dat het een relatief concept is geworden dat op zijn rechtvaardigheid kan worden getoetst.²⁹

Ongetwijfeld biedt het gedeeld beroepsgeheim,³⁰ waarbij hulpverleners uit verschillende voorzieningen (met dezelfde finaliteit en gebonden door het beroepsgeheim) op een ‘need to know’ basis informatie uitwisselen in concrete cliëntdossiers, vanuit hulpverleningsoogpunt een meerwaarde voor een gedifferentieerde zorg voor cliënten. Misschien is het eveneens een vergiftigd geschenk waardoor het beroepsgeheim ook door hulpverleners verder van zijn absoluut karakter wordt ontdaan.

Door het gedeeld beroepsgeheim ontstaat de indruk dat informatie-uitwisseling binnen één sector of tussen verschillende organisaties binnen ‘de hulpverlening’ vanzelfsprekend zou zijn. Toch blijkt, zowel uit onderzoek als uit de praktijk, dat dergelijke informatie-uitwisseling heel wat weerstand en deontologische en juridische vragen oproept.³¹ Klassiek is het beschreven verschil (in cultuur) tussen de welzijnssector en de

rapport gerechtelijke jeugdhulp, *Parl. St. Vlaams Parlement*, 17 april 2007, Stuk 1185, 2006-2007, Nr. 1, bijlage 1: Rapport gerechtelijk jeugdhulp).

²⁶ Team Beleidsondersteuning Integrale Jeugdhulp, *Nota maatschappelijke noodzaak*, 26 maart 2007; URL: http://wvg.vlaanderen.be/jeugdhulp/11_limburg/databank_rsg/nota-maatschappelijke%20noodzaak.pdf (20.05.2011); ANCKAERT, E., Jeugdzorg in de ban van schuldig hulpverzuim, *Sociale Interventie*, 2007, jrg. 16, nr. 3, p. 6.

²⁷ GEVAERT, K., Het beleid over ‘maatschappelijke noodzaak’ als thema in de integrale jeugdhulp, *Handboek integrale jeugdhulp*, 2008, losbl. 1/4.

²⁸ Cass. 7 maart 2002, *Algemeen Juridisch Tijdschrift* 2001-02, 921, Cass. 19 januari 2001, *Algemeen Juridisch Tijdschrift* 2001-02, 416; Cass. 19 december 1994, *Rechtskundig Weekblad* 1995-1996, 1207.

²⁹ ALLEMEERSCH, B., Het toepassingsgebied van art. 458 strafwetboek. Over het succes van het beroepsgeheim en het geheim van dat succes, *Rechtskundig Weekblad*, 2003, jrg. 1, nr. 6, p. 19.

³⁰ VAN DER STRAETE, I. en PUT, J., *Beroepsgeheim en hulpverlening in Welzijn – Welzijnsrecht*, Brugge, die Keure, 2005, p. 207 ev.

³¹ RICHARDSON, S. and ASTHANA, S., Inter-agency Information Sharing in Health and Social care services: the role of professional culture, *British Journal of Social Work*, 2006, nr. 36, p. 661, p. 664; SALMON, G. and RAPPORT, F., Multi-Agency voices: A thematic analysis of multi-agency working practices within the setting of a Child and Adolescent Mental health service, *Journal of Interprofessional Care*, 2005, yr. 19, nr. 5, p. 437; ROBINSON, M. and COTRELL, D., Health professionals in Multi-disciplinary and Multi-

gezondheidssector. De gezondheidssector heeft, vanuit de meer individualistische focus van het medisch model, sterker (en langer) het absolute karakter van het beroepsgeheim gehandhaafd.³² Toch merken we ook hier dat zelfs binnen het medisch beroepsgeheim, sinds een tiental jaar en in het kader van partnernotificatie bij seksueel overdraagbare aandoeningen,³³ het absoluut karakter van het beroepsgeheim minder strikt wordt gehanteerd.

Een laatste element dat verder bijdraagt aan het afzwakken van het beroepsgeheim is de mogelijkheid om, met toestemming van de cliënt/patiënt, over het beroepsgeheim te beschikken.³⁴ Bij heel wat hulpverleningsvoorzieningen worden aan cliënten met een juridisch statuut, attesten of verklaringen bezorgd die de cliënten op hun beurt aan de betrokken justitiële instantie bezorgen. De toestemming van de cliënt wordt niet enkel gebruikt om attesten of verklaringen af te leveren, maar ook om informatie door te geven aan andere hulpverleners en voorzieningen. Zonder een pleitbezorger te willen zijn van een absoluut karakter van het beroepsgeheim kan men zich bij de begeleiding en behandeling van cliënten en patiënten in een juridisch ‘gedwongen’ context toch vragen stellen bij de mate waarin de instemming van een cliënt vrij kan worden genoemd. Deze evolutie is misschien wel een manier van werken die het beroepsgeheim meer onder druk zet dan formeel juridisch bepaalde uitzonderingen op dat beroepsgeheim (zoals deze die hierboven werden beschreven).

5. ADDING INSULT TO INJURY: (HET BEROEPSGHEIM VAN) DE HULPVERLENERS VERDER ONDER DRUK

Het is opvallend hoe vaak in debatten wordt gesteld dat ‘hulpverleners zich achter het beroepsgeheim verschuilen’ of, dixit het rapport van de bijzondere Kamercommissie, dat het beroepsgeheim “*al te vaak als alibi heeft gediend voor zwijgen*”.³⁵ Wat in het midden wordt gelaten, is *waarom* hulpverleners dit (zouden) doen. De indruk wordt gewekt als zouden hulpverleners het beroepsgeheim gebruiken om hun verantwoordelijkheid te ontlopen of hun ‘misdadige’ cliënt wetens en willens de hand boven het hoofd te houden. De debatten binnen de hulpverlening over de grenzen van het beroepsgeheim en over ‘de maatschappelijke noodzaak’, de dilemma’s waarmee de hulpverlening wordt geconfronteerd en de ethische en deontologische afwegingen die elke hulpverlener maakt, laten een hulpverlening zien die vooral zoekt, inderdaad in eerste instantie vanuit het belang van de cliënt/patiënt, zoals treffend werd verwoord door mevrouw Stas, tijdens de studiedag in februari.³⁶

agency teams: Changing professional practice, *Journal of Interprofessional Care*, 2005, yr. 19, nr. 6, p. 555.

³² RICHARDSON, S. and ASTHANA, S., Inter-agency Information Sharing in Health and Social care services: the role of professional culture, *British Journal of Social Work*, 2006, nr. 36, p. 662.

³³ KETELS, B. en VANDER BEKEN, T., To breach or not to breach? Deontologische en strafrechtelijke kanttekeningen bij medisch beroepsgeheim en partnernotificatie inzake seksueel overdraagbare aandoeningen, *Tijdschrift voor Gezondheidsrecht*, 2009, nr. 2, p. 14.

³⁴ Deze mogelijkheid wordt expliciet voorzien in art. 7 § 2 en art. 9 § 2 van de wet op de patiëntenrechten (Wet van 22 augustus 2002 betreffende de rechten van de patiënt, *B.S.* 26 september 2002.)

³⁵ Verslag namens de Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers, De behandeling van seksueel misbruik en feiten van pedofilie binnen een gezagsrelatie, inzonderheid binnen de Kerk, *Gedr. St. Kamer*, 31 maart 2011, 2010-2011, DOC 53 0520/002, p. 408.

³⁶ STAS, K., “De welzijnswerker en zijn cliënt”, PowerPoint-presentatie, Steunpunt Algemeen Welzijnswerk, studiedag ‘Justitie en welzijn. Beroepsgeheim: hinderpaal of hefboom?’, KULeuven, Leuven, 10 februari 2011.

Mede met de hierboven beschreven uitzonderingen op het beroepsgeheim en met de strikte voorwaarden die aan de noodtoestand worden opgelegd in het achterhoofd is het dan ook onbegrijpelijk de volgende interpretatie van de noodtoestand te lezen (en toegelicht te horen tijdens de studiedag), als antwoord op de vraag ‘Wat wanneer hulpverlening binnen zijn werking geconfronteerd wordt met een misdrijf?’: *“Voor mij lijkt het toch zo te zijn dat vanaf het ogenblik dat men weet heeft dat iemand een bepaald misdrijf gepleegd heeft dit toch zou moeten gemeld worden. (...) In die zin bestaat er dan toch een noodtoestand aangezien het mogelijk is dat die bepaalde verdachte nieuwe feiten zou plegen waardoor de samenleving toch bedreigd wordt.”*³⁷ Eveneens kan men zich vragen stellen bij de voorstellen die werden gelanceerd, tijdens de studiedag en in de aanbevelingen van de bijzondere Kamercommissie om art. 458 bis Sw. niet langer te beperken tot minderjarigen, maar tot ‘kwetsbare personen’.³⁸

De aanbeveling ten slotte van de bijzondere Kamercommissie om een verwijzing naar artikel 422bis Sw. onder te brengen onder het tweede lid van art. 458bis Sw. *“teneinde te preciseren dat wie geen gebruik maakt van zijn informatieverstrekkingsrecht terwijl is voldaan aan de voorwaarden voor die afwijking van de inachtneming van het beroepsgeheim, zich schuldig maken aan niet-bijstand aan een in gevaar verkerend persoon”*, laat niets aan de verbeelding over de door sommige parlementsleden gewenste evolutie.³⁹ Art. 458bis Sw. bepaalt overigens nu al dat het geldt, onverminderd de verplichtingen opgelegd door art. 422bis Sw.

6. DE SAMENWERKING TUSSEN JUSTITIE EN DE HULPVERLENING: DE RELATIE ONDER DRUK

6.1. Samenwerking als middel, en met welk doel?

Samenwerking binnen de hulpverlening en samenwerking tussen de hulpverlening en justitie wordt steeds belangrijker, zowel op het initiatief van het werkveld als vanuit de overheid.⁴⁰ Deze samenwerking biedt zonder twijfel heel wat voordelen, niet in het minst omdat hulpverlening aan justitiecliënten sociale en gezondheidsfenomenen in de kern kan aanpakken en doorverwijzingen vanuit justitie ervoor zorgen dat de hulpverlening groepen bereikt die voorheen niet werden bereikt.⁴¹

Collega Hutsebaut stelde tijdens de studiedag in februari terecht dat samenwerkingsproblemen tussen justitie en de hulpverlening (veel meer samenwerking tussen veel meer actoren) vertaald worden als problemen rond het beroepsgeheim.

Dat bij een dergelijke samenwerking het spanningsveld tussen de belangen en doelstellingen van de cliënt/patiënt, van de professionelen en van de samenleving tot uiting komt

³⁷ VAN CAUWENBERGHE, K., Justitie gaat alternatief, en dan? Deze tekst werd opgenomen in de deelnemersmap, naar aanleiding van de studiedag ‘Justitie en welzijn. Beroepsgeheim: hinderpaal of hefboom?’, KULeuven, Leuven, 10 februari 2011.

³⁸ Aanbeveling 16, 2°; Verslag namens de Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers, De behandeling van seksueel misbruik en feiten van pedofilie binnen een gezagsrelatie, inzonderheid binnen de Kerk, *Gedr. St. Kamer*, 31 maart 2011, 2010-2011, DOC 53 0520/002, p. 408.

³⁹ Aanbeveling 16, 4°, Verslag namens de Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers, De behandeling van seksueel misbruik en feiten van pedofilie binnen een gezagsrelatie, inzonderheid binnen de Kerk, *Gedr. St. Kamer*, 31 maart 2011, 2010-2011, DOC 53 0520/002, p. 408.

⁴⁰ RICHARDSON, S. and ASTHANA, S., Inter-agency Information Sharing in Health and Social care services: the role of professional culture, *British Journal of Social Work*, 2006, nr. 36, p. 658.

⁴¹ BULL, M., A comparative review of best practice guidelines for the diversion of drug related offenders, *International Journal of Drug Policy*, 2005, yr. 16, nr. 4, 223-234.

bij het maken van een afweging rond informatie-uitwisseling is op zich onvermijdelijk.⁴² Bij die informatie-uitwisseling komt immers de fundamentele spanning tot uiting tussen een professionele praktijk die vooral bepaald wordt door de noden van individuen en een professionele praktijk die in eerste orde bepaald wordt door de vereisten van risicobeheersing van groepen en het voorkomen van recidive.⁴³ Justitie en hulpverlening vertrekken nu eenmaal vanuit een ander referentiekader. Daar is ook niets mis mee, zolang het onderscheid en de daarbij horende rollen voor alle betrokkenen duidelijk zijn.

Veel debatten over de samenwerking tussen justitie en de hulpverlening starten (of eindigen) met de bemerking dat deze samenwerking slechts mogelijk is vanuit respect voor elkaars eigenheid en doelstellingen. Uit onderzoek naar de samenwerking tussen justitie en de (drug)hulpverlening blijkt inderdaad dat wederzijds respect voor de eigenheid en finaliteit van de sector (en vertrouwen) en een duidelijke rol- en taakafbakening – zodat beide actoren hun eigenheid kunnen bewaren – essentiële randvoorwaarden zijn om deze samenwerking mogelijk te maken.⁴⁴

Samenwerking en informatie-uitwisseling zijn geen doel op zich, het is een middel om een doel te bereiken. Uiteindelijk is de vraag welke doelstelling wordt nagestreefd. Idealiter worden de belangen van het individu en van de samenleving gediend. Het kan echter niet de bedoeling worden dat bij elke cliënt het eerste centrale therapiedoel niet-recidiveren is waarbij bijkomende doelstellingen (op vraag van de cliënt) een middel zijn om deze primaire doelstelling te bereiken.⁴⁵ In die zin is de getuigenis van collega Put, tijdens de debatten in de bijzondere Kamercommissie, waarbij hij pleit voor een culturele toenadering tussen justitie en de hulpverlening, pertinent. Dit vergt volgens hem “*een zekere bescheidenheid en de erkenning vanuit justitie dat een justitiële afhandeling niet de enige of steeds de prioritaire interventiemogelijkheid is en een erkenning vanuit de hulpverlening dat de hulpverleningsrelatie ook niet het enige referentiekader kan zijn*”.⁴⁶

6.2. Een toekomst

De druk op het beroepsgeheim illustreert ten gronde een opgevoerde druk in een samenleving en een eenzijdige kijk op samenlevingsproblemen, waardoor de focus wordt gelegd op de ‘beheersing’ van maatschappelijke problemen en problematisch gedrag,⁴⁷ en waarbij het beroepsgeheim van de hulpverlening als een hinderpaal wordt ervaren om deze centrale doelstelling te bereiken.

Sven Todts kwam in 2004 tot de slotsom dat de verhouding tussen justitie en de hulpverlening, die Karel Van Cauwenberghe in 1993 nog omschreef als een latrelatie,⁴⁸ een

⁴² RICHARDSON, S. and ASTHANA, S., Inter-agency Information Sharing in Health and Social care services: the role of professional culture, *British Journal of Social Work*, 2006, nr. 36, p. 660.

⁴³ SEDDON, T., Coerced drug treatment in the criminal justice system: Conceptual, ethical and criminological issues, *Criminology and Criminal Justice*, 2007, yr. 7, nr. 3, p. 276.

⁴⁴ LEGRAND, S.A., DE RUYVER, B., VANDER LAENEN, F. en COLMAN, C., De samenwerking justitie en de (drug) hulpverlening, in: DE RUYVER, B. e.a., *Onderzoek naar de essentiële randvoorwaarden voor interactie justitie en drughulpverlening*, Gent, Academia Press, 2009, pp. 123-184.

⁴⁵ TODTS, S., De drugwet en de hulpverlening: LAT-relatie of shotgun wedding?, *Orde van de Dag*, 2004, nr. 26, p. 14.

⁴⁶ Verslag namens de Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers, De behandeling van seksueel misbruik en feiten van pedofilie binnen een gezagsrelatie, inzonderheid binnen de Kerk, *Gedr. St. Kamer*, 31 maart 2011, 2010-2011, DOC 53 0520/002, p. 245.

⁴⁷ GARLAND, D., *The culture of control: Crime and Social Order in Contemporary Society*, 2001, Oxford, Oxford University Press; SEDDON, T., Coerced drug treatment in the criminal justice system: Conceptual, ethical and criminological issues, *Criminology and Criminal Justice*, 2007, yr. 7, nr. 3, p. 276.

⁴⁸ VAN CAUWENBERGHE, K., Justitie-hulpverlening: een L.A.T.-verhouding, in: DE RUYVER, B. en DE LEENHEER, A. (ed.), *Drugbeleid 2000*, Antwerpen, Maklu, 1994, p. 212-235.

gedwongen huwelijk was geworden, “een ‘shotgun wedding’, die afdwongen wordt door het veiligheidsbeleid”.⁴⁹ De druk waaronder het beroepsgeheim van de hulpverlening zich anno 2011 bevindt, noopt ertoe te besluiten dat van een latrelatie inderdaad nog weinig sprake kan zijn en dat het (verder) opvoeren van die druk niet van aard is om in een sfeer van wederzijds respect en vertrouwen daadwerkelijk *samen* te werken. Het gevaar is niet denkbeeldig dat hulpverleners in deze context minder of zelfs niet meer geneigd zullen zijn om justitiecliënten te begeleiden of te behandelen. We kunnen alleen maar verhopend dat een cliënt/patiënt met een hulpvraag niet het kind van de rekening wordt en op termijn de samenleving, waar hulpverlening vanuit een vertrouwensrelatie niet langer mogelijk zal zijn.

⁴⁹ TODTS, S., De drugwet en de hulpverlening: LAT-relatie of shotgun wedding?, *Orde van de Dag*, 2004, nr. 26, p. 17.